

Тетяна ЛЮТА

Джерела до історії київського землеволодіння та рукописна карта Київщини 40-х років XVII ст.

Історія українського землеволодіння протягом довгого часу її дослідження вченими-істориками минулого — М. С. Грушевським, М. Ф. Владимирським-Будановим, В. Б. Антоновичем¹ та багатьма іншими була достатньо з'ясована з погляду юридично-правового та політико-адміністративного. Проте історія землеволодіння окремих регіонів, так само як і історія земель в цілому в контексті окремого порайонного дослідження України була припинена ще в 20-х роках нашого сторіччя. Лише започаткована серія збірників з історії окремих земель України виданням “Київ та його околиця в історії і пам'ятках” (К., 1926.— 475 с.) під редакцією Михайла Грушевського, окреслила завдання вченим на майбутнє в цій галузі,— “Хотілося би протягом кількох літ обхопити такими збірниками всю територію України, та розбудити дослідний рух, розбитий останніми десятиліттями... Розуміється, по тім загальним занепаді науково-дослідної роботи, з якого ми тепер зачинаємо підноситись, і при тій дуже лихий спадщині, яка дісталась українознавству від передреволюційних часів, можемо думати тільки про повільну поступову роботу в тім напрямі”.² Таким чином програма вивчення історії окремих районів і, зокрема, “Київського вузла” є актуальною і нереалізованою до сьогодні.

Запропонований матеріал є спробою продовжити дослідження одного з найважливіших в історичному сенсі регіонів України — Київщини у період її активного розвитку адміністративно-політичного та соціально-територіального устрою. Крім актових джерел, залучених при цьому до використання, вперше введено до наукового обігу невідому рукописну карту Київщини 40-х років XVII ст.³ Саме порівняння і синтез даних документів та карти, які стосуються історії однієї території, дають можливість різносто-

роннього погляду на них та можливість просто-ривої локалізації історичних подій, зазначених у джерелах.

Дослідником історичної географії України і Київщини зокрема польським істориком О. Яблоновським у статті “Zadnieprze”⁴ були окреслені кордони такої адміністративно-державної одиниці Речі Посполитої поч. XVII ст. як Київське воєводство. Фактично назва Задніпров'я, яку використовував Яблоновський, відображала територію воєводства, до складу якого входила майже вся Лівобережна Україна загальною площею близько 1250 квадратних миль. Зазначені Яблоновським земельні володіння на цих величезних просторах на згаданий час належали князям Вишневецьким, Жолкевським, Заславським, державному селітряному виробництву (до 1620 р. знаходилось у власності князя Острозького), які поступово трансформувались шляхом захоплення та купівлі дрібних маєтків великими магнатами у величезні латифундії подібно до “держави” Вишневецьких на Лівобережжі.⁵

Стосовно Київського Задніпров'я (від Києва до р. Трубіж) Яблоновським були в загальних рисах вказані маєтки київських монастирів та приватних власників: Даниловичів, Вигур, Лозок за матеріалами актових джерел, які були авторові відомі за публікаціями “Архива Юго-Западной России”, а також опублікованими ним самим у виданнях “Źródła dziejowe”⁶. Але населені пункти згаданого регіону лише констатовані в джерелах цих видань — інвентарях, люстраціях у володіння тих чи інших власників. Безпосередній процес їх переходу з рук в руки, а також осадження нових слобід, сіл, що кінечно визначали обставини, причини і форми утворення нової мережі поселень цієї території, висвітлюють документи судових справ, які були виявлені

у фондах ЦДІА України у м. Києві, досі невідомим дослідникам. Документи охоплюють широке коло населених пунктів, відображають місцевий процес землекористування та боротьбу за землю, як складову частину політичної і національно-культурної боротьби в Україні напередодні Визвольної війни.

Походження карти

Карта Київщини 40-х років XVII ст. (фактично два її примірники) потрапила до сховищ ЦДІА України у м. Києві⁷ з фамільного фонду князів Радивілів, який зберігається у ЦДІА Білорусі у Мінську, під час виявлення джерел з історії України архівістами ЦДІА України. Примірники карт підшиті до складу документів судових справ, які велися за землю і маєтки протягом кількох десятків років між землевласниками Київського Задніпров'я. Чотири групи матеріалів (справи) сформовані більш-менш послідовно і стосуються трьох основних судових процесів.

Перший з них за урочища Сліпород, Горошин на Полтавщині між польним гетьманом Станіславом Жолкевським і овруцьким старою Міхалом Вишневецьким (1609—1652 рр.). У продовженні цього процесу судову справу вели з боку Жолкевського — його дочка Софія, заміжня за Яном Даниловичем, руським воєводою, з боку Вишневецького — його син Ярема; надалі Даниловичову змінила її дочка Теофіла Собеська; за Яремою Вишневецьким до суду стала його дружина Кгризеля-Констанція Вишневецька.

Маєтки київських монастирів у 40-х роках XVII ст. склали значну частину Лівобережної Київщини. Із зайняттям митрополічної кафедри Петром Могилою, як у складі православної ієрархії, так і в системі монастирського землеволодіння відбулися значні зміни. З 1634 року Києво-Миколаївський Пустинський монастир був остаточно переданий у підпорядкування митрополитові П. Могилі, котрий одночасно був архимандритом цього монастиря.⁸ Квит на ім'я митрополита, засвідчений печаткою і підписом поборці Київського воєводства Філона Воронича⁹, зазначає список маєтків-сіл Києво-Миколаївського монастиря, з яких подимне було сплачене з коштів митрополії. Із загальної кількості сіл — 20 — на Задніпров'ї були згадані с. Простянка (10 димів), с. Бортники і с. Княжичі (разом 13 димів), с. Дробники (разом з с. Шепеличами і с. Вороховичами — 39 димів). Цих маєтків, а також інших сіл — Требухова, Тудоркова, Гнідина, Вишеньок, осаджених митрополією у той час (села Требухов, Тудорков — власність Троїцького Больницького монастиря; села Вишеньки і Гнідин належали Києво-Печерському монасти-

реві) — стосуються документи другої судової справи (1629—1644 рр.) між П. Могилою та Теофілою Собеською, спадковою власницею м-ка Бориспіль та прилеглих до нього сіл. Згадані примірники карти належать саме до цієї групи документів, що підтверджує заголовок до карти, зроблений при упорядкуванні архіву Радивілів¹⁰: “Карта Задніпровська до справ між митрополитом київським і нащадками святої пам’яті її милості пані Теофіли Собеської, каштелянкової краківської та іншими інтересами і власниками за ґрунти Барішівські та Бориспільські, за ґрунти Вишеньки та інші села. Одна з них підписана їх милостями панями комісарами там на місці будучими.”

Найраніший документ цієї судової справи від 27 червня 1629 року засвідчує апеляцію митрополита до Люблінського трибуналу на попередні судові рішення щодо спору з Софією Даниловичовою, матір’ю Теофіли Собеської, за порубання дерева та скоєння інших шкод, заподіяних ще у 1622 році підданими батьків Даниловичової — Раїни Гербуртовни та Станіслава Жолкевського з їхніх маєтків Борисполя і с. Глибокого печерському монастирському маєтку с. Вишенькам¹¹: “Подданих своїх... по колко сот возъ немал на каждий день у власную дуброву церковную до села Вишенекъ, будучую на урочища[x] Капустин, Ианиковъ, Гораиновъ, Ревковъ, Де[г]тевую долину у борокъ Неводницкии мощно квалтом, посылаючи розного дерева, такъ бортного, яко и кретовъ на борти згодного, так же на будоване на вшелякие посудки домовие принадлежачого, а особливе на дрова до килку тисеч возъ vyrубали...”

Загальна кількість вирубаних дубів досягла близько двох тисяч. Ця велика судова справа відобразилася у численних рішеннях Київського земського суду, де вона безпосередньо розглядалася, а також в декретах Люблінського трибуналу, куди звертались з апеляціями обидві сторони про призначення комісій і фактичне розмежування ґрунтів. Проте, засідання неодноразово відкладалося через нез’явлення сторін і визначення рішення ускладнювалося додатковими конфліктами. Так, у 1632 році церковна влада знову скаржилась на воєводину руську за незаконне осадження на Бориспільських церковних ґрунтах с. Требухова.¹²

Декрет Люблінського трибуналу від 1636 р.¹³ приписував позваній стороні — дочці Даниловичової, белзькій воєводині Теофілі Собеській повернути на користь Києво-Троїцького Больницького монастиря додатково захоплені нею землі: урочища Іванич, Вольнич “з давнихъ вековъ до добръ ... шпитальныхъ Проваровъ¹⁴ належачих”; декрет приписував також знести осадже-

не с. Терехувів, а разом з ним і нове село Тудорків, котре Собеська осадила між 1632 і 1636 роками.

Апеляцією 1639 року¹⁵ Теофіла Собеська повідомила трибунал про взаємну претензію до митрополії за незаконне осадження на її ґрунтах П. Могилою сіл Вишеньок і Гнідина, а також описала межі своїх маєтків у відповідній контумнації. Факт осадження цих сіл митрополією на ґрунтах Собеської не був правдивим, оскільки згадані села вже були у власності Києво-Печерського монастиря 1593 р., при архімандриті Никифорі Турі — тобто ще до надання королем Сигізмундом III Борисполя Станіславу Жолківському, котре відбулося 1597 року.¹⁶

Зрештою комісари, призначені трибуналом до розгляду цієї справи і межування кордонів маєтків сторін, засвідчили у дукті 1641 року¹⁷ їхні межі. Справа розглядалася у київській ратуші в присутності земського київського судді Стефана Аксака, підсудка Лукаша Витовського та інших київських судових урядників, котрі засвідчили остаточне рішення суду. Додані примірники карт стосуються саме цього документа, оскільки на них нанесені кордони маєтків, котрі цитуються в документі так, як це зображено на карті: починаючи від верхів'я р. Стариці (Staryca), на якій стоїть с. Красилів, кордон (granica) іде "от Днепра з урочысча Луки Богатое ... в перевал Быстрыи, перевалом Быстрым у озеро Линово, од озера Линова поплыюсками, коло того озера Линова аж до Сторожовой верби речкою, котора под Процов идетъ, до речки, до урочысча Плипилинчъ, а з Припилинчъ¹⁸ дорогою черкаскою, которая до Киева ведетъ, до урочысча Кия¹⁹, где сосна была, од того урочысча Кия²⁰ просто через дуброву, аж до гордысча Бусурманского и до долины, которая именуется Тростенец; тою долиною аж до урочысча Капустина, где земля Барышпольская значала с землею манастирскою Печерскою; од урочысча Капустина тою ж долиною минаючи Каниюково (...),²¹ где земля Никольская знеслась з землею манастирскою Печерскою Гнединскою, од тамтол рубежами аж до гостинца, который от Черкась идет до Киева, од гостинца през лес под гору аж до речки Прокляетици, тою речкою аж до ставу, тым ставом аж вверхъ Найдюнец-озера, заимуючи и Добрую Крыницу, а з Доброи Крыницы у озеро церковное Нехотин, а тымъ озеромъ у Днепръ..."²² Більшість перелічених в дукті задніпровських київських мікротопонімів не нанесена на карту, але в комплексі з нею дають уявлення про ландшафт цієї території та його особливості того часу.

Умови тогочасної боротьби православної митрополії та адміністрації уніатської церкви за маєтки митрополії — Софійської кафедри, при-

мушували Петра Могилу вести численні судові процеси з іншими претендентами одночасно.²³

Третя судова справа цього документально-го комплексу стосувалася власності зображеного на карті містечка Воронкова, за котру судилася згадана Теофіла Собеська з Францішкою-Людвікою Олізаровою, київською підсудковою. Більшість населених пунктів, згаданих у боргових розписках Олізара (30 пунктів на суму близько 350 000 золотих) і відданих за несплату цих боргів різним особам, не увійшли до зображення карти, оскільки охоплюють велику територію правобережної Київщини. Лише згадані у документах фільварки Воронкова додають інформації до зображення карти:²⁴ села Салков, Rogozov, Жеребятин, слобода Козарова, Вятичов, с. Сквирівка, м-ко Краснопіль, село-замок Сосників, горища Старе Калогурове, Бісурманське, Ярославське, Салкове, Щеботинське, Глібовське, Княжин, урочище Боярки (або Пожарки), селища Большатин, Кругле, Сосникове, Проців, Романкове і одне без назви над болотом Каранню.

Цитовану карту таким чином можна вважати невід'ємним діловим документом, принаймні двох перших судових процесів. Вона затверджена підписами урядових осіб комісарів: київського каштеляна Олександра Песочинського і підвоеводи Олександра Єльця, київського підкоморія Юрія Немирича, земського київського писаря Федора Проскури-Суцанського, королівського секретаря Яна Ліпнянського. Обидва примірники карти з невідомих причин були залишені при справі, хоча, за судовою практикою, вони мали бути віддані на руки сторонам. Надалі документи разом з картами потрапили до архіву Радивілів через родинні зв'язки з Собеськими.

Номенклатура населених пунктів карти

Загальна кількість населених пунктів, зображених на карті — 31. Серед них центральним і найбільшим є зображення Києва, як основного пункту, на який зорієнтовані всі зображення географічних об'єктів та спірних земель за Дніпром. Вигляд міста передає його панорама подібно до плану-панорами А. Кальнофойського 1638 р. — з тією різницею, що орієнтація карти і всього зображення міста подана на схід на відміну од прийнятої XVII ст. орієнтації на захід (у тому числі російський оковимірювальний план Києва полковника Ушакова 1695 р.).

Верхнє місто Києва зображене схематично у картушах — чітко виділені укріплення, основні храми — Софія і Михайлівський Золотоверхий собор. Густозаселеність цього району передана щільною забудовою. Основний об'єкт Подолу — ратуша — довгий будинок з двома гостроверхими баштами. Зовсім окремо через долину зобра-

жений комплекс Києво-Миколаївського монастиря (Mikulski monaster) та Києво-Печерського монастиря (Pieczaży) з будинками киян та укріпленнями навколо. На північ від Києва зображений Кирилівський монастир (Kirilski monaster).

Основна увага складачів карти зосереджена на зображенні території лівого берега Дніпра. Місцеві населені пункти передані значками певної величини, котрі залежали від розмірів населених пунктів.²⁵

Баришівка (Barszowka) зображена у вигляді досить великого значка міста, розташована на р. Трубіж і з'єднана шляхом з Борисполем через с. Бзов. У документах судової справи Теофілі Собеської і православної митрополії Баришівка згадана двічі: 1638 р. у позові до Люблінського трибуналу від київського поборці Олександра Ганського на Собеську за невиплату державних податків з її маєтку.²⁶ Загальна кількість місцевих димів, що сплачували подимне у 1628 р. становила 90 (20 — рикових, 40 — вуличних; 30 — убогих, 20 — городників, 2 — ремісників, 1 піп)²⁷.

Бориспіль (Bariszpol) зображений на карті як центр маєтків Собеських, від якого йдуть численні шляхи до навколишніх сіл, а також гостинець до Києва. Місто згадане у текстах судових документів 1638 р., коли разом з Баришівкою з нього не були взяті державні побори. Неодноразово бориспільські ґрунти згадуються в актах розмежування маєтків Собеських і православної митрополії.²⁸ Надання Борисполя Станіславу Жолкевському зафіксоване у згаданому королівському привілеї 1597 р., копія якого прикладена до матеріалів суду. Це надання було зроблене на підтвердження заслуг польного гетьмана перед короною у боротьбі проти “лотровства козацького”. Разом з Борисполем Жолкевському надавалися прилеглі землі та угіддя, а також Трахтемирівський монастир, котрий за попередньою конституцією вального варшавського сейму 1590 р.²⁹ був наданий “трєм особам шляхетського стану за служби на татарських шляхах у боротьбі з небезпекою Польщі”. У грамоті 1597 р. ці три особи — козаки за участь у повстаннях були позбавлені цих надань, як “злочинці проти... Речі Посполитої удавшихся на знищення панств наших українських, і виявилися недячними і негідними тієї щедроти і ласки нашої”. 1628 року з Борисполя сплачували подимне: 10 ринкових будинків, 20 вуличних, 40 убогих; 3 ремісничих, 1 попівський.³⁰

Бзов (Bzow).

Бортники (Bortniki). Село зображене на карті неподалік київської дороги біля впадіння р. Тростяниця в озеро Тельба. У документах Бортники згадуються в апеляції 1641 р. Теофілі

Собеської про звинувачення Петра Могили у незаконній осаді цього села.³¹ Проте, село, ймовірно, було тільки відновлене, оскільки 1581 р. воно згадувалось у переліку маєтків Києво-Миколаївського Пустинського монастиря.³²

Бровари (Brovary).

Вигурівщина (Wigurowszyzna).

Вишеньки (Wiszynki). Село зображене на лівому піщаному березі Дніпра, неподалік Гнідина. У документах справи згадується 1641 р. в апеляції та позовах Собеської разом з Бортниками як незаконно осаджене. Подібно до Бортників Вишеньки існували з більш ранніх часів: ще у 1501 р. вони були надані князем литовським Олександром толмачу Берендею.³³ 1564 р. село було відписане війтом Семеном Мелешковичем Києво-Печерському монастиреві;³⁴ у 1593 р. згадане в описі маєтків монастиря архимандрита Никифора Тура; у 1628 р. як монастирський маєток сплачувало подимне з 6 димів.³⁵

Вишгород (Wiszgorod).

Войтове село (Woitowe siolo).

Воронков (Wogonkow). Містечко зображене великим значком, розташованим біля с. Глибокого, зв'язане дорогою з Борисполем. У документах конфліктної справи Олізарів із Собеськими, яка точилася в суді паралельно зі справою з П. Могилою, зазначалося, що 1645 р. Воронків був подарований Францішкою-Людовикою Олізаровою Т. Собеській за борги її чоловіка.³⁶ Судова справа продовжувалась надалі, коли Олізарова вимагала повернення Воронкова, як подарованого нею примусово і незаконно відданого Собеською в оренду Ярунтовському.³⁷

З 1501 р. князем Олександром Воронков був наданий Дашкові Івановичу³⁸; у 1503 р. — належав Дублянським, а 1571 р. — був маєтком князя Андрія Тимофійовича Капусти³⁹; сплачував 1 золотий 6 грошів.

Гнідин (Hnidin). Село на лівому березі Дніпра, з'єднане шляхами з Борисполем і Глибоким. Згадується в апеляції Собеської 1641 р. як незаконно осаджене. Аналогічно попереднім селам Гнідин був відомий як маєтність Києво-Печерського монастиря з 1628 р.; платив податки з 4 димів і 5 городників.⁴⁰

Гоголів (Hoholow).

Глубоке (Hlubokie).

Дробники (Drobniki).

Іванків (Iwankow). Зображений неподалік Борисполя по дорозі до Бзова і Баришівки. Згаданий у грамоті 1597 р. разом з Борисполем як надання Станіславу Жолкевському, а також у реляції возних 1637 р.⁴¹ про вручення позову від Собеської Києво-Троїцькому Больницькому монастиреві за спільні іванківські ґрунти.

Княжичі (Kniazycze).

Княгинин (Kniehinin).

Краснопіль (Krasnopol). Зображений окремо біля лівого рукава Дніпра, не з'єднаний шляхами з жодним із населених пунктів Лівобережжя. Згаданий у судово-господарських документах Собеської 1654 р.⁴² 1628 р. належав Заславським⁴³, з 1636 р. був у власності Лукаша Жолкевського.⁴⁴

Красилов (Krasilow).

Любарці (Lubarce).

Нестерівка (Niestowka).

Осокорки (Osoborki).

Переяслав (Pereaslaw).

Панковичі (Pankowice).

Петрівці (Piotrowce).

Пухівка (Puchowki).

Ржищів (Ryszczow).

Рубежів (Robozow).

Скопці (Skorpe).

Стайки (Stayki).

Требухів (Trebuchow). Осада згадана в декреті Люблінського трибуналу від 1636 р.⁴⁵ з наказом знести Требухів разом з Тудорковим як незаконно осаджені Собеською на ґрунтах, що належать Києво-Троїцькому Більницькому монастиреві.

Тростяниця (Trzeszczewica).

Тудорків (Duderkow).

Хоболтів (Hoboltow).

Крім перелічених населених пунктів на карті зазначені, але не зображені села чернецькі на правому березі Десни навпроти с. Глухівки. Напевне малося на увазі с. Новосілки, власність Києво-Братського Богоявленського монастиря.

Географічні об'єкти карти та її особливості

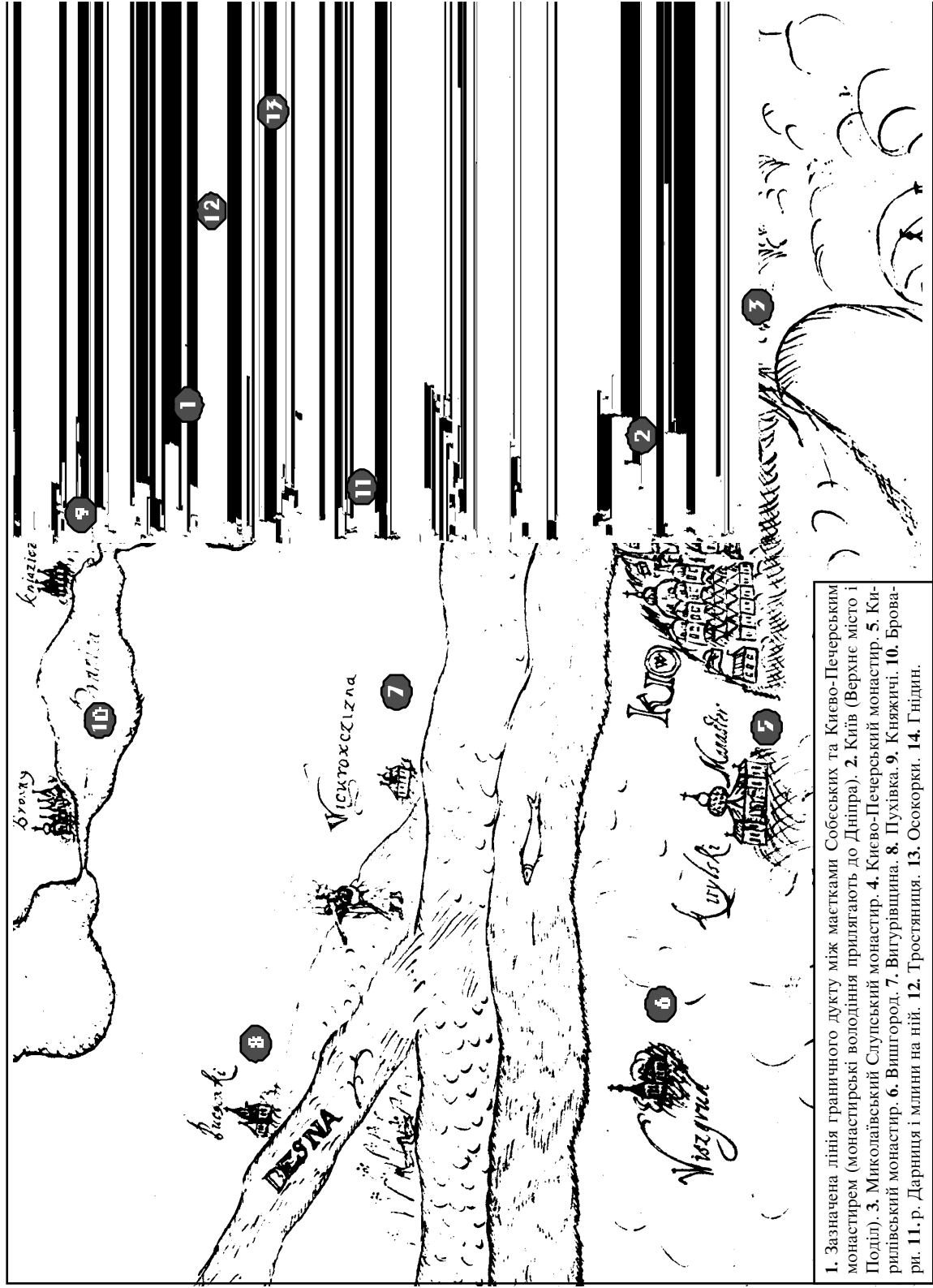
Ріки. Основним гідрографічним об'єктом карти Київщини є Дніпро (Dniper, Boristenes). Він, як найбільша ріка регіону, зображений через всю площу карти у вигляді стрічки із зазначеною зліва на право течією. Контурами і крапками помічений лівий берег Дніпра, який перетинає в районі с. Краснополя окремих його рукавів. У межах Вигурівщини нанесене гирло р. Десни (Desna). Озеро Тельба (Telba) на карті зображене на піщаній косі лівого берега біля сіл Панковичі та Осокорки, береги яких з'єднані містком через Тельбу. В озеро впадають річки Тростяниця (Trsczanica), Дарниця (Darnica). Вітки останньої зображені з озер біля Броварів і Княжичів. Дарниця має на своїй течії чотири млини з заґатами. Три млиники зображені також на р. Стариці (Staruga), яка бере свій початок біля м. Переяслава. Без назви на карті намальоване озеро, на правому березі якого розміщується с. Скопці.

Дороги, шляхи. Оскільки населеним пунктом, навколо якого відбуваються події судових процесів, є Бориспіль — саме від цього пункту на карті нанесені початки радіальної мережі доріг Лівобережжя, котрі ведуть майже до всіх сіл цього регіону. Найдовшою з доріг є шлях з Борисполя через Іванків, Любарці і Войтове Село до Переяслава. По дорозі до Переяслава позначений кружком, але не підписаний об'єкт навпроти с. Скопці — можна припустити, що це невеликий хутір або корчма при переяславському шляху. Від Іванкова на схід відходила дорога, яка через Бзов вела до Баришівки. Найбільшою на карті нанесена Київська дорога (droga Kijowska), котра через с. Тростяницю вела до с. Паньковичів, а через місток ставка Тельби виходила до відомого Неводницького перевозу. Саме в цьому місці за описом кордонів маєтків Собеської та київської православної митрополії знаходилося легендарне урочище Кия, що двічі згадується в документах справ. Дорога вздовж Дніпра, під київськими горами від перевозу зображена у напрямку від Хрещатицької долини до Шулявки. В цьому місці на другому примірнику карти (с. 141) зображене митрополиче подвір'я; окрема дорога відгалуженням від Хрещатицької веде до Кловського подвір'я Києво-Печерського монастиря. Обидва ці об'єкти не мають підписів і слугують лише орієнтирами на карті. Не мають також підписів села за р. Рубежем. Тільки приблизне їх розташування, очевидно, задовольняло правильне зорієнтування зображення.

Другий примірник карти має значення щодо визначення розташування лісів на Лівобережжі. Певними значками відзначили бортні дерева, котрі оточували с. Бортники. Крім того, цей примірник має художні особливості, котрі допомагають уявити багаті природні ресурси Київщини. Так, Дніпро замальований рибами та рибалками на човнах. Гирло Десни перетинає куля мисливця, який полює на качок, на просторах Оболоні зображене численне птаство: лелеки, качки, кулики тощо.

Окремим питанням аналізу карт є їхня географічна точність і картографічна вартість. Обидва примірники мають шкалу 4 милі в 1 дюймі, а також мають зображення компасів. Загальні розміри карт 800x1200 мм. Особливості карти дають підставу вважати їх вимірними такими, що склали невід'ємну частину діловодної документації при оформленні юридичних результатів судових процесів того часу. Рідкісне збереження такого джерела є прикриттям свідченням колосального знищення картографічних пам'яток раннього періоду.

Фрагмент карти Києва та околиць.



1. Зазначена лінія граничного дугу між маєтками Соборських та Києво-Печерським монастирем (монастирські володіння прилягають до Дніпра). 2. Київ (Верхнє місто і Поділ). 3. Миколаївський Ступеський монастир. 4. Києво-Печерський монастир. 5. Кирилівський монастир. 6. Вишгород. 7. Вишівщина. 8. Пушківка. 9. Княжичі. 10. Бровари. 11. р. Дарниця і млини на ній. 12. Тростянища. 13. Осокорки. 14. Гнідин.

Примітки

- ¹ Дослідження В. Б. Антоновича з історії київського землеволодіння відображені у працях: Киев, его судьба и значение в XIV по XVI ст. (1362—1569); Киевские войты Ходыки — эпизод из истории городского самоуправления в Киеве в XIV—XVII ст. // Монографии по истории Западной и Юго-Западной России (далі: Монографии...).— К., 1885.— Т. 1.— С. 221—264; М. Ф. Владимирский-Буданов Акты о землевладении в Юго-Западной России XV—XVIII в. // Архив Юго-Западной России (далі: АЮЗР).— К., 1907.— Ч. VIII.— Т. 4.— С. 1—224. Його ж. Кому принадлежит главная роль в деле заселения Украины в конце XVI и нач. XVIII ст. // АЮЗР.— Ч. VII.— Т. 3.— С. XII—XXXI. П. Г. Клепачский. Очерки по истории Киевской земли Т. I. Литовский период.— Одесса; 1912 та інші.
- ² М. Грушевський. Порайонне історичне дослідження України.— Вказ. збірник.— С. 4.
- ³ Проблема аналізу картографічних джерел з історії України є досі невизначеною для вітчизняної науки, оскільки не розроблена методика досліджень цих пам'яток та відсутній загальний їх каталог (за винятком кількох видань атласів кінця XIX — поч. XX ст. В. А. Кордта та праць Тутківського). Такий стан справи не дає можливості наукового аналізу виявленого нового джерела, — тому його опис і використання в даній праці є суто прикладним.
- ⁴ Оpubлікована: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów Słowiańskich.— Т. XIV.— Warszawa. 1895.— S. 221—247; Киевская старина.— 1896 р.— № 5, 6.
- ⁵ Николайчик Ф. О. Начало и рост полтавских владений князей Вишневецких по данным Литовской Метрики // Труды Одиннадцатого археологического съезда в Киеве. 1899.— М., 1902.— Т. 2.— С. 95—100. Його ж. Материалы по истории землевладения князей Вишневецких в Левобережной Украине // Чтения в Историческом обществе им. Нестора-Летописца.— К., 1900.— Кн. 14.— Отд. III.— С. 111—168.
- Jablonowski A. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej, wydany z zasięgiem Akademii Umiejętności w Krakowie. Epoka przelomu z wieku XVI-go na XVII-sty. Dział II. Ziemia Ruskie.— Warszawa, Wiedeń. 1889—1904.— Tabl. 9.
- ⁶ Źródła dziejowe.— Т. V.— Lustracje Królewskich ziem Ruskich: Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku. Województwo Kijowskie.— W-wa, 1877; Т. XX.— S. 77—137. Polska XVI wieku.— W-wa, 1899.— S. 3—100.— Т. XXI. Wyciągi z summaryzu aktów trybunalskich. Dla województwa Kijowskiego.— W-wa, 1894.— Т. XXI.— S. 3—382.
- ⁷ Ф. 128, Кисво-Печерська лавра.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 325, 326, 327, 328.
- ⁸ Голубев С. Т. Митрополит Петр Могила и его сподвижники.— К., 1898.— Т. 2.— С. 47—57.
- ⁹ ЦДІА України в м. Києві (Далі — ЦДІАУ(К).— Ф. 182, Канцелярія Київських митрополитів.— Оп. 2.— Спр. 79. (1635 р. 14 грудня (10)).
- ¹⁰ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 238.— С. 40. Переклад з польської.
- ¹¹ Там само.— Спр. 326.— С. 83.
- ¹² ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 73—74 зв.
- ¹³ Там само.— С. 8—88.
- ¹⁴ Броварів.
- ¹⁵ Там само.— Спр. 327.— С. 58—58 зв.
- ¹⁶ Копія королівської грамоти — ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 325.— С. 1—4 зв.
- ¹⁷ Там само.— Спр. 326.— С. 47.
- ¹⁸ Так у тексті.
- ¹⁹ Документ вперше згадує урочище, яке назване від імені легендарного героя Кия. Розташування його можна локалізувати близько Неводницької переправи.
- ²⁰ Описка.
- ²¹ Слово не прочитане.
- ²² ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 327.— С. 47 зв.
- ²³ До справ, які точилися між православною та уніатською адміністраціями на Задніпров'ї у цей самий час, відноситься скарга уніатського митрополита Йосипа-Вел'яміна Рутського до Київського суду від 2 серпня 1630 р. про збройний напад підданих Кисво-Печерського монастиря разом із запорозькими козаками і на чолі із самим митрополитом на с. Зазим'є і Пухівку, мастки, які були у володінні уніатської адміністрації, що з XVI ст. належні православної митрополії (ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 2.— Спр. 76. Оpubл.: АЮЗР.— Ч. 1.— Т. 6.— С. 618—620. АЮЗР.— Ч. VIII.— Т. 4.— К., 1907.— С. 5—10). У такий спосіб православна церква намагалася повернути до своєї власності ці маєтки.
- ²⁴ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 328.— С. 74—75 зв., 80 зв.
- ²⁵ Далі у переліку в алфавітному порядку подані всі наявні на карті населені пункти.
- ²⁶ Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 327.— С. 60—61 зв.
- ²⁷ Źródła dziejowe.— Т. XX.— S. 69.
- ²⁸ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 1—5 зв., 109—111; Спр. 327.— С. 64—65 зв.
- ²⁹ Volumina Legum.— Т. II.— S. 318. Походження цього привілею добре висвітлене у Яковенко Н. М. Українська шляхта з кінця XIV до середини XVII ст. (Волинь і Центральна Україна.) К., 1993.— С. 210. Проте текст привілею 1597 р. досі був невідомий.
- ³⁰ Źródła dziejowe.— Т. XX.— S. 69.
- ³¹ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 327.— С. 26.
- ³² ЦДАДА Росії.— Ф. 826.— Кн. 195.— С. 360—361 зв.
- ³³ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 19—21 зв., 30, 55—56 зв.
- ³⁴ АЮЗР.— Ч. 1.— Т. VI.— № 18.
- ³⁵ Там само.— Т. 1.— С. 386.
- ³⁶ Źródła dziejowe.— Т. XX.— S. 80.
- ³⁷ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 109—111.
- ³⁸ Там само.— Спр. 328.— С. 14.
- ³⁹ Антонович В. Б. Монографии...— с. 206.
- ⁴⁰ ЦДІАУ(К).— Ф. 44, Вінницький городський суд.— Оп. 1.— Спр. 1.— Арк. 511.
- ⁴¹ Źródła dziejowe.— Т. XX.— S. 80.
- ⁴² ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 109—111.
- ⁴³ Там само.— С. 109—111.
- ⁴⁴ Źródła dziejowe.— Т. XX.— S. 85.
- ⁴⁵ Там само.— Т. V.— S. 214.
- ⁴⁶ ЦДІАУ(К).— Ф. 128.— Оп. 1^а вотч.— Спр. 326.— С. 87.